

Ida Falbe-Hansens foredrag om Holberg og kvinderne

Taler

Ida Falbe-Hansen
Seminarieforsker og
litteraturhistoriker

Omstændigheder

Oprindelig trykt i *Kvinden og Samfundet* årgang 9 (3) 1893, s. 37-45.

Naar man skal tale til Ære for en Mand, saa er det i sin Orden, at man søger at tilegne ham saa megen Ære som muligt. Saa sker det vist ikke saa sjældent, at en Biograf, af Iver for sin Helt, giver ham mere end der kan tilkomme ham, saa at enten det Billede, man faar af denne Personlighed, der har *alle* mulige Fuldkommenheder, bliver ganske udsvømmende eller uklart, eller at en Kritiker tager sig over at pille Fjerene af den pyntede Krage. Noget saadant er jeg ikke bange for skal overgaa mig; det skal være min Opgave at vise Dem, at Holberg virkelig var en Ven af Kvinderne, ja endog af »Kvindesagen, og at dette paa det nøjeste hænger sammen med hans hele Personlighed.

At Holberg var Kvindehader er en temmelig almindelig Anskuelse; den udtaltes endnu af saa forskellige Forfattere som Hostrup og Werlauff. Ja, den norske Literatur-historiker Dietrichsen mener endog, at et af Holbergs Skæmtedigte, som jeg siden skal omtale nærmere, er et ligefremt Modskrift mod Kvindesagen.

Hvorpaa støtter nu disse og andre Forfattere denne deres Mening?

1) Paa den Omstændighed, at Holberg var Pebersvend. (Den Gang havde man nemlig endnu ikke opfundet den moderne Doctrin, at Kvinden langt mere end Manden er skabt for Ægteskabet. Man sagde den Gang, at ligesom Kvinden var skabt til at være Hustru og Moder, saaledes var Manden skabt til at være Mand og Fader, og blev han det ikke, havde han forsømt en Pligt. "Se den Mand kunde nu have gjort en Pige lykkelig!" hed det, naar man saa en Pebersvend, og Forklaringen paa, at han ikke havde gjort det, var gærne, at han var Kvindehader, Misogyn.)

2) Men dernæst havde man jo af Holbergs egen Mund den Fortælling, at han en Gang i sine unge Dage havde taget sig paa med tresindstyve Argumenter at godtgøre, at Fruentimmer ikke er rigtige Mennesker.

3) Rigtignok fortæller Holberg videre, at han kom gjerne i Dameselskab, men hvorfor? fordi han der ikke hører andet end løs Snak, siger han selv (Ep. 99). En af vore Malere har derfor forevigt Holberg, omringet af talende Damer, selv sidder han tavs og tager dem rimeligvis alle som Modeller til sine komiske Skildringer. Og hvordan gik det Damer, naar de vilde føre andet end løs Snak? Ja det fortæller H. C. Andersen om: Da Holberg besøgte Urban Jürgensen paa Antvorskov.

4) Endelig er der jo hans Skildringer af Kvinderne i Komedierne; hvor har vel Holberg skildret Kvinderne, som de vil skildres?

Se, det var mange Bevissteder. Hvad kan vi sætte derimod? — Ja, til Trods for alt dette har dog de, der har skrevet om Holberg, den ene efter den anden maattet indrømme, at Holberg er en ligefrem "Feminist" — for at tale med A. Dumas. C. W. Smith siger i sin bekendte biografi: »At Holberg hører til de Forfattere, der vil have Kvindekønnet emanciperet, er en egen Kuriositet Da han som en lærd Pebersvend aldrig har haft Lejlighed til selv at erfare, i hvilken Kreds og i hvilke Forhold Kvindens aandelige Rigdom udfolder sig allerskønnest« — "*saa var han kommen paa den Ide, at Piger, naar de havde gode Hoveder, burde sættes til Studeringer, ganske paa samme Maade som Drengene, og at Fruentimmer burde have lige Adgang til de offentlige Embeder med Mandfolk.*« De ser, han er meget ilde ved det, men han maa tilstaa det — Holberg har virkelig haft disse løjerlige Idéer. Dr. Paludan indrømmer (i sin Disputats om "Niels Klim") det samme og siger, at Smith har givet Forklaringen paa dette underlige; men da Smith ikke har sagt andet end de Ord, jeg her har anført, maa vi se, om vi kan forklare bedre, hvad Holberg egentlig mente, og hvorfor han mente det.

1) Det første Bevis — at Holberg jo var Pebersvend, indrømmer jeg, at jeg ikke kan gendrive.

At alle ugifte Mænd hader Kvinderne, og at alle ugifte Kvinder hader Mændene, det er for en vis Art af Kvinder og Mænd noget saa ubestrideligt, at jeg aldeles

ikke vil give mig af med at bestride det. Jeg gaar simpelthen udenom det.

2) Hvad det andet Bevis angaar, Holbergs kristiansandske Iver for at bevise, at Kvinderne ikke er Mennesker, saa skal jeg henvise til hans egne Ord derom i hans Levned. Skriftet selv skal ikke have været alvorlig ment, det var nok en Satire over den Slags Beviser, som Erasmus Montanus fører for, at Per Degn er en Hane, og hvorefter man kan lave saa mange, det skal være. Og hvad nu angaar Holbergs Benyttelse af det, saa siger han selv, at »det var mest for at fordrive Tiden«; og det varede da heller ikke længe, siger han, »før jeg afstod fra mit Kætteri, ja endog, at jeg kunde vise, hvormeget min forrige Vildfarelse gik mig til Hjærte, tog jeg mig siden for ved alle Lejligheder at udbrede Fruentimrets Berømmelse, hvorved jeg fik Lejlighed til at sætte mig i Kredit hos de fornemste Jomfruer der paa Stedet.« — Det hele var altsaa en Spøg; men saa brat og fuldstændig var hans Omvendelse fra »Kætteriet«, at det endog fremkaldte en Tradition om, at det var en enkelt bestemt »fornemme Jomfru der paa Stedet« som fik ham omvendt til den Tro, at Fruentimmer var ikke blot Mennesker, men endog meget attraaværdige Mennesker. Derfor henlægges da den ulykkelige Kærlighedshistorie, som Holberg i Følge den romantiske Recept for en Digter *maa* have, til Kristianssand.

3) Nu Dameselskaberne. At han bare kom der for at høre seriøs Snak, det tyder da virkelig ikke paa, at han sætter Kvinden højt? Aa jo, det kunde endda være. Naar De selv vil læse Ep. 99, skal De se, om han vurderer Mændenes Tale højere. Han skildrer ugenert sine Kønsfæller som Pedanter, der af deres Stilling som Skabningens Ypperste føle sig forpligtede til stadig at give Alvorsmanden, at føre lærde Discourser over Materier, som: den sidst paadømte Højesteretssag, den ny kongelige Forordning og sligt, som blot er til at bryde Hjærnen. Men da Holberg nu gaar i Selskab for at lade sin flittige Hjærne faa lidt Hvile, er det ikke underligt, at han hellere søger til Kvinderne og fører lidt gemytlig Passiar med dem. Eksempler paa, hvilken høflig og gemytlig Tone der herskede mellem ham og de Damer, han traf sammen med, faar jeg maaske senere Lejlighed til at nævne.

Men »Rokkehovedet« — det er dog fælt! Indrømmet, men lad os se Historien lidt efter i Sømmene. Naar fortælles den? 1855, altsaa mere end 100 Aar efter at den er passeret. Den Slags Kilder maa man være lidt mistænkelige overfor. Dog, lad os sætte, at Historien var fuldt ud paalidelig, at Holberg virkelig en Gang har kaldt en Dame for et Rokkehoved, hvad saa? Ja, saa vil jeg endda sige: Det

kunde jo gerne være, at Konen *var* et Rokkehoved, at hendes Bemærkning *var* Vaas, der tirrede den nervøse Professor — om saa var, saa viser det jo kun, at Holberg, hvad vi ved ogsaa andensteds fra, undertiden kunde være mere end tilladelig grov, men ingenlunde, at han — hvad der vel skulde være Meningen — derved erklærer alle Kvinder for Rokkehoveder.

4. At endelig Kvindeskildringerne i Komedierne skulde bevise, at Holberg var Kvindehader, kan jeg endnu mindre indrømme. Hvad Kløgt angaar, vinder Pernille, som De husker, altid Prisen overfor Henrik; det erotiske hos Kvinderne (Elskerinderne) har Holberg ganske vist ikke særlig udmalet, men hans Elskere har da heller ikke for meget af den Vare. Og efter min Mening er — næst Jeppe — den mest sympathetiske Karakter, Holberg har skildret, Pernille i »Pernilles korte Frøkenstand«.

Hermed tror jeg at have gendrevet alle de Beviser, man har ført for, at Holberg var Kvindehader. Der staar nu tilbage at vise, at han, langt fra at hade dem, endog tog deres Parti, ja ligefrem er den varmeste mandlige Forsvarer, Kvindesagen har fundet hos os.

Som bekendt fortæller Holberg os selv, at han var bleven over tredive Aar uden at bryde sig om Poesi Han »læste aldrig en Gang latinske Vers, uden han blev tvungen dertil«, for at profitere i det latinske Spog, »ligesom de syge; der drikke beeske Sager, ikke fordi det smager dem vel, men fordi Doktoren siger, det er sundt.« I hele det foregaaende Aarhundrede havde man betragtet det at gøre Vers som en Sprogøvelse — noget Holberg selv *theoretisk* aldrig kom ud over og Indholdet som forholdsvis ligegyldigt. De latinske Digtere, som Holberg naturligvis havde læst, havde han altsaa taget paa samme Vis, og det var først, da han — »der levede paa et Sted, hvor der er saa god Forraad paa Poeter, som paa Fluer i September« — blev smittet af samme Syge og fik Lyst til »ikke altid at være en ledig Tilhører« — først da gav han sig i Lav med at se lidt nærmere paa, hvad det egentlig var, de latinske Digtere serverede. Han fik da fat paa Iuvenals 6te Satire med dens bitre Angreb paa Kvindekønnet. Holbergs stærkt udviklede Sans for det maadeholdne, for Middelvejen, oprørtes nu mod denne Overdrivelse, og han indskrænkede sig til at »raade sin gamle Ven Jens Larsen fra at gifte sig« med en ung Pige; — Ægteskab i al Almindelighed fraraader han ikke, siger han udtrykkelig.

Dette Holbergs første poetiske Arbejde henlaa imidlertid nogle Aar, før det blev

trykt, og i Mellemtiden udkom hans »Peder Paars«. Var Satirer i klassisk Stil nærmest beregnede paa »dannede Læsere«, saa viser derimod »Peder Paars«, tilegnet som den var, til dem »der bo i de ny Boder« og med sin hele Titel: En sandfærdig ny Vise . . . o. s. v., trykt i dette Aar, at han vender sig til en anden Kreds af Læsere, den der endnu, saa at sige ikke var »optaget« af Tidens Skribenter — Menigmand.

I »Peder Paars«s tredje Bog fremtræder »Marthe Kokketøs«, Typen for de senere Perniller, og om hende hedder det:

»Det er en Fandens listig Pige, I Sindets Gaver man ej finder hendes Lige, Slig vittig Kokketøs man ej skal kunne faa, Om man fra Anholts Land til Læssø vilde gaa. Der ikkun fattes, at hun ikke er studeret Og slige Gaver har ved Studia formeret. Men det er meget vel, hun ikke boglærd er — Hun vilde komme mig og andre altfor nær: Gid aldrig i min Tid (han sagde) nogen Kvinde med andet mænger sig, end koge, sy og spindeOg senere:

— — — hvad vilde blive af, om til Studeringer det farlig Køn sig gav Det vilde overalt i Huset blive Mester, Traktere Mændene som Okser og som Bæster.« — Saa talte nylig Stork, i Enrum med sin Præst, Som hannem svarede: Det er, per deum! bedst, Det allertjenligst er, man flyer dem ingen Bøger. Jeg tit gør Visitats, i Ammestuen søger Om nogen Bog er skjult, sligt nøje efterser. o. s. v. Det er vel utvivlsomt nærmest Juvenal, der har fremkaldt hos Holberg det Spørgsmaal om Mandens og Kvindens Stilling i Livet. Det har ligget hos ham og mindet ham saa jævnlig, indtil han endelig tager sig over at ofre et helt Digt udelukkende til det. Da i 1722 hans 4 Skæmtedigte udkommer, er der til dem føjet et femte: [»]Zille Hansdatters Gynæcologia eller Forsvarskrift for Kvindekønnet.« Det er en ung Pige fra Æbeltoft som fortæller, hvordan hun som lille fik tigget sig Lov af sin Fader til at studere, og nu er kommen i Tanker om, at Kvinder ogsaa kunde udføre andre af Mændenes Bestillinger. — Det er dette, man mærkværdigt at sige, har opfattet som en Satire. Paa hvad? Ja nærmest paa Anders Bordings: »Scutum Gynæcosophias« eller »Forsvar for lærde Kvinder.«

Da dette Digt ikke er meget kendt, skal jeg sige et Par Ord om det. Det er et Slags »Æredigt«, henvendt til en af de mange dannede og lærde adelige Damer, Bording kendte, Jomfru Margrete Juel. Teksten er:

»Hvi skuld' det ædle Kvindekøn Saa vel ej kunde være Til Lærdom færdig, snar og skøn, Som Manden, og studere?«Det indeholder en almindelig Lovsyngelse af »Kjønnets« Herlighed. Jeg tør ikke nærmere indlade mig paa dets Indhold for ikke at løbe for langt bort fra mit egenlige Emne, men blot i Forbigaaende nævne, at Mester Anders er saa moderne, at han, til Fordel for sine Theorier om en bedre Opdragelse for Kvindekønnet, endog synes, ligervis som Bjørnson, at beraabe sig paa den i vor Tid saa yndede Arvelighedens Lov:

Naar Daarskab med Vankundighed Vil sig til Sengs begive, Tænk ved dig selv, hvad Kærlighed Og Afkom dér vil blive!samt at han taler for, at Kvinder skal studere Medicin, og blandt andre gode Følger, som dette vilde medføre, nævner just det kraftigste Argument, der i vore Dage er ført i Marken for kvindelige Læger:

Hun reder Drik mod Sting og Vred Og anden saadan Plage, Som mangan af *Blufærdighed For Lægen ej tør klage*. Og det er dette Digt Holberg skal have parodieret i Zille Hansdatters Forsvarsskrift! Hovedbeviset er, at det er skrevet i samme Versemaal. Herom siger Zille i Fortalen, at hun har valgt det, fordi Fruentimmer er mindre for Adagio end for Trippeltakt. Hr. Dietrichson mener nu alligevel, at, det er »en *fin* Satire«, »den mest fuldendte Parodi, Danmark endnu havde besiddet«. Naar nemlig Zille spørger, hvorfor Kvinderne ikke kan gøre det samme som Mændene:

Jeg tænkte: mon vi Øvrighed ej ogsaa kunde være, ej føre Krig, ej bryde Fred og lære at campere? Jeg tænkte: mon en Ingebor' ej Doktor kunde være, ej rive Plaster af et Saar, ej dø metodisk lære? Mon og en Lirken, Elsebeth, en Marthe, Arianke ej kunde Uretfærdighed forsvare i en Skranke?.... Om vi er af saa doven Art, at vi ej kunde lære at dræbe i Secund, i Kvart, med Kugler duellere? Om pro og contra rette Tro vi kunde og ej skrive, forstyrre Land- og Kirke-Ro, Hærsiarcher blive? Om vi paa Landets Sundhed ej Pokaler kunne tømme, uddrikke Snese paa en Rey og deraf os berømme? Mon publice ej snorke let vi kunde hele Dagen, os Øjne gnikke i en Ret og spørge: hvad var Sagen? Mon Kvinde ej, saa vel som Mand saa meget monne due, at Fogderi, at Amt og Land hun kunde og udsue? osv. osv.— naar han siger alt dette, saa maa det jo være Ironi. — Holberg kan jo da aldrig mene, at en Dommer sover i Retten, at en Advokat forsvare en uretfærdig Sag, at en Ridefoged udsuger Bønderne eller at Præsterne gør skønne Prægener af andre Folks Bøger — saadanne Meninger har Holberg aldrig villet udtale, mener Hr. Dietrichsen.

Efter min Mening har Holberg ganske sikkert tænkt paa Bordings »Scutum«, men visselig ikke for at parodiere det. Han har haft det Øjemed, dels at holde igen paa den overdrevne Lovprisning af Kvinderne, dels at supplere det ved at vise, at Mændenes Gjærning endelig ikke var saa ypperlige, at Kvinderne jo nok kunde overkomme dem. Sit kære Mellestandpunkt holder han konsekvent. Kvinderne er slet ikke bedre end Mændene, siger han; naar de f. Eks. ikke som Mændene gaa paa Nattesvir og drikke sig fulde, saa er det, fordi de nu er opdragede til noget andet. Hele Forskellen rejser sig af Opdragelsen; naar den blev ens for de to Køn, saa vilde Kvaliteterne ogsaa blive ens. De ser, det er ganske Stuart Mills Theori, at man egentlig endnu ikke har »opdaget« Kvinden.

Det er for Resten et Spørgsmaal, om ikke der har været noget mere, som har drevet Holberg til at føre Forsvar for Kvindernes Studeringer. Det var jo nemlig den Gang saa, at ikke faa Kvinder virkelig havde lagt sig efter saadanne mandige Idrætter som at lære Latin og at skrive Bøger. Selve Navnet »Zille« henleder Tanken paa Holbergs eget Bysbarn og rimeligvis jævnaldrende, *Cille Gad*, som nogle Aar før havde været i København og der vakt almindelig Beundring ved sin Lærdom. Der fortælles, at nogle af hendes lærde Venner ønskede, hun skulde deltage som Opponent i en Disputats paa Universitetet, men det blev ikke tilladt hende. Dette var rigtig noget for Holberg! At afvise en dygtig Deltager i Øvelserne, blot fordi hun hed »Cille«! Det kunde alene have været nok til at fremkalde hele Cilles Brev. Men Holberg har ikke udtrykkelig knyttet det til denne Begivenhed; i den Henseende viste han af forskellige Aarsager altid stor Forsigtighed. — I øvrigt havde Holberg ogsaa en lærd Dame til Bysbarn, Dorthé Engelbrethsdatter, som 1716 døde i Bergen. Vel var Holberg ingen Ynder af religiøs Poesi, men jeg skulde næsten tro, at var der noget af den Slags, han kunde forstaa, saa maatte det være hendes berømte Vers:

Fire Fjæle er den Pragt, Hvori da jeg bliver lagt Med et Lagen og lidt mer — Ejer ikke saa en Fjer. Af danske lærde Damer omtaler han jævnlig Birgitte Thott, Senekas Oversætter, der i Følge en ældre dansk Forfatters Ord skal have været »en overmaade navnkundig og lærd adelig Dame, den største Zirats for sit Køn og en af de allerlærdeste Fruentimmer, Danmark nogensinde havde ejet.« Hun var allerede død en Snes Aar, før Holberg blev født, men han havde kunnet nævne mange efter hende. For ikke at tale om *Leonore Christine*, som han i sin Danmarkshistorie med største Begejstring udbreder sig over og ofrer mange Ark

paa, saa var der f. Eks. den lærde Otto Sperlings Søsterdatter, *Helene Friis*, som seks Aar gammel skrev et Ærevers til Dorthe Engelbrethsdatter, og som blev oplært af hendes berømte Onkel; eller Jens Juels Datter, *Susanne Juel*, der var »færdig i syv Sprog, men især i Fædrelandets Historie og Oldsager.«

De ser, der gik en hel Emancipationsbølge over Landet, som uden Tvivl har delt Publikum i to Partier. Naar Holberg saa føler sig kaldet til at give et Indlæg, saa ved jeg ikke, om De synes, det ligner ham at skrive saa fint, at ingen kunde blive rigtig klog paa, hvem han holdt med?

Kilde

kvinfo.dk

Kildetype

Dokumentation på online medie

Tags

Foredrag, Kvindebevægelsen

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/ida-falbe-hansens-foredrag-om-holberg-og-kvinderne-1893>